

ژئوپلیتیک

گفت و گو کنید

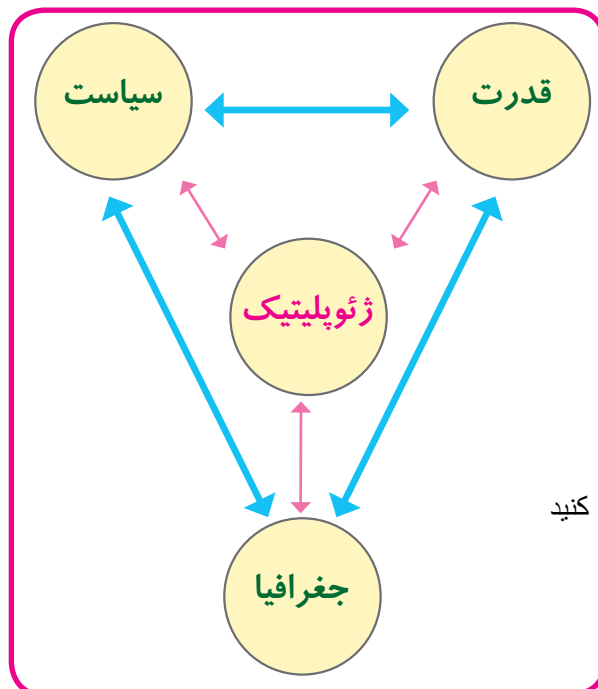
- ۱- الف) برداشت شما از واژه قدرت چیست؟ چند مثال درباره قدرت یک فرد یا گروه اجتماعی بیان کنید.
- ب) به نظر شما، آیا عوامل جغرافیایی مانند موقعیت جغرافیایی، آب و هوا و منابع طبیعی می توانند بر قدرت یک گروه اجتماعی یا ملت تأثیری داشته باشند؟ مثالی ذکر کنید.
- نتایج گفت و گوها را به طور خلاصه روی کاغذ بنویسید. سپس در پایان درس دوباره آنها را مرور کنید.

آیا تاکنون اصطلاح «ژئوپلیتیک» را شنیده اید؟ امروزه این اصطلاح جغرافیایی در اخبار و موضوعات سیاسی، روابط سیاسی و بین المللی، مذاکرات یا رقابت ها و کشمکش های سیاسی، زیاد به کار می رود.

صاحب نظران از ژئوپلیتیک و موضوع آن تاکنون تعاریف گوناگونی داده اند و در این باره اتفاق نظری وجود ندارد. اصطلاح ژئوپلیتیک از دو واژه «ژئو» مخفف ژئوگرافی به معنای جغرافیا و واژه «پلیتیک» به معنای سیاست ترکیب شده است. برخی آن را معادل «سیاست جغرافیایی» در نظر گرفته اند که البته مورد قبول همه نیست.

در اینجا برای فهم موضوع ژئوپلیتیک، از تعریف و مدلی که یک جغرافی دان سیاسی ایرانی آن را وضع کرده است، استفاده می کنیم:

1) «ژئوپلیتیک شاخه ای از دانش جغرافیای سیاسی است که با موضوع قدرت و ارتباط آن با جغرافیا و سیاست سروکار دارد و روابط متقابل این سه عنصر را مطالعه می کند.» (1)

به مدل توجه کنید؛ در سمت چپ آن، دو عنصر جغرافیا و سیاست را مشاهده می کنید. شما در درس ۹ از طریق مثال های متعدد با تأثیرات متقابل جغرافیا و سیاست آشنا شدید. همان طور که می بینید، در این مدل عنصر «قدرت» به رابطه متقابل جغرافیا و سیاست اضافه شده است؛ زیرا **جوهره ژئوپلیتیک را «قدرت» تشکیل می دهد.**

a) شکل روبه مفهوم ژئوپلیتیک را نشان می دهد آن را تحلیل و تفسیر کنید

ژئوپلیتیک شاخه ای از دانش جغرافیای سیاسی است که با موضوع قدرت و ارتباط آن با جغرافیا و سیاست سروکار دارد و روابط متقابل این سه عنصر را مطالعه می کند. در این مدل عنصر قدرت به روابط متقابل جغرافیا و سیاست اضافه شده است زیرا جوهره ژئوپلیتیک را قدرت تشکیل می دهد.

b در مباحث اجتماعی و سیاسی، از قدرت با چه تعبیری یاد شده است؟

c بر چه اساسی انواع قدرت وجود دارد؟

d بر اساس شرایط و اهداف و خواسته چند نوع قدرت داریم

اکنون بیایید برای فهم بهتر موضوع ژئوپلیتیک، اجزا یا عناصر این مدل را بیشتر بررسی کنیم.

e چراسیاستمداران، حکومت ها، نهادها و سازمانهای بین المللی همه در پی دستیابی به قدرت اند

قدرت

در فرهنگ فارسی، قدرت به معنای داشتن توانایی است. قدرت به توان و استعداد انسان برای انجام دادن کاری که مطلوب اوست، گفته می شود. در زبان فارسی واژه های مترادف با قدرت یا مفهوم آن زیادند؛ مانند نفوذ، توانایی، اقتدار، حکم، فرمان و دستور. در مباحث اجتماعی و سیاسی، از قدرت با تعبیری چون **b** کنترل دیگران یا نفوذ داشتن روی آنها، سلطه و توانایی مجبور کردن دیگران به فرمانبرداری، یاد شده است **b**

برخی از اندیشمندان معتقدند که قدرت طلبی و تمایل به داشتن قدرت از خصوصیات و تمایلات طبیعی بشر است.

به طور کلی، هر فرد و گروه انسانی برای رسیدن به اهداف و خواسته های خود باید قدرت داشته باشد. بنابراین، برحسب شرایط و اهداف و خواسته ها انواع قدرت وجود دارد **c** قدرت جسمانی، قدرت علمی، قدرت اقتصادی، قدرت هنری و قدرت سیاسی **d**

رابطه قدرت و سیاست

سیاست عبارت است از علم اداره یک کشور یا حکومت داری.

سیاستمداران، حکومت ها، نهادها و سازمان های بین المللی همه در پی دستیابی به قدرت اند تا بتوانند از آن برای رسیدن به اهداف، آرمان ها و خواسته های خود استفاده کنند. به این افراد و گروه ها بازیگران سیاسی گفته می شود.

بازیگران سیاسی اصلی و عمده جهان را نام ببرید-2

بازیگران سیاسی اصلی و عمده جهان عبارت اند از :

-حکومت های مستقل؛

2) -رهبران ایدئولوژیک و افراد برجسته سیاسی که روی مردم نفوذ دارند؛

-گروه ها و احزاب سیاسی؛

-سازمان های مردم نهاد و غیرحکومتی (سَمَن NGO) مانند انجمن فعالان حقوق بشر، محیط زیست و صلح؛

-سازمان های بین المللی (مانند سازمان ملل متحد)؛

-نهادهای اقتصادی و تجاری بین المللی (مانند شرکت های چندملیتی) **2)**

f بازیگران سیاسی با به دست آوردن قدرت می توانند به اهداف خود برسند، مطابق میل یا نظام فکری خود فرمان برانند، منافع خود و

هواداران شان را تأمین نمایند و رقبای خویش را از صحنه بیرون کنند. **f**

برای مثال **h** حکومت ها با استفاده از قدرت می توانند در داخل یک کشور امنیت و نظم اجتماعی برقرار کنند و در خارج از آن کشور

نیز اهداف خود را پیش ببرند **h** قدرت مانند یک شمشیر دولبه است؛ حکومت **3)** هم می تواند از قدرت برای دست یافتن به اهدافی

چون تأمین استقلال و منافع و امنیت ملی کشور خود بهره ببرند و هم می توانند آن را علیه ملت خود به کار بگیرند **3)** آنها با به کارگیری

f فواید بدست آوردن قدرت برای بازیگران سیاسی چیست

h فواید بدست آوردن قدرت برای حکومتها چیست

چرا قدرت برای حکومت ها مانند یک شمشیر دولبه است-3

ابزارهای قدرت چون ارتش، پلیس، دستگاه قضایی و اطلاعاتی می توانند به آزار مردم خود بپردازند و از قدرتشان برای حفظ بقا و سلطه خود استفاده کنند.

بیشتر بدانیم

- از نظر قرآن کریم منبع اصلی قدرت، خداوند متعال است و این قدرت به صورت امانت به انسان داده شده است تا از آن در جهت کمال خود و مصالح اجتماع استفاده کند.
- از دیدگاه اسلام، قدرت سیاسی یک وسیله است که هم می تواند جامعه را در مسیر صحیح هدایت کند و ارزش های والای انسانی و اجتماعی را محقق سازد و هم می تواند منشأ سقوط و گمراهی و ظلم و فساد باشد و به پیدایش استکبار و طاغوت بیانجامد. از دیدگاه اسلام، قدرت سیاسی باید در جهت تحقق این اهداف قرار بگیرد:
- ۱- اتحاد و همبستگی و برادری مردم؛ ۲- برقراری عدالت و قسط در جامعه؛ ۳- حمایت از مستضعفان و مظلومان در داخل و خارج کشور؛ ۴- تأمین معیشت و امنیت مالی و جانی و آبروی شهروندان؛ ۵- نگهداری از آزادی، استقلال و عزت جامعه اسلامی.
- همچنین دیدگاه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نسبت به قدرت سیاسی، قابل توجه است. در اصل ۱۲۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در متن سوگندنامه رئیس جمهور از قدرت به عنوان امانتی مقدس که توسط ملت به رئیس جمهور داده می شود، نام برده شده است و در اصل ۱۵۲ مربوط به سیاست خارجی آمده است که جمهوری اسلامی دفاع از حق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت های سلطه گر را از اصول سیاست خارجی خود می داند.

صاحب نظران ژئوپلیتیک چه چیزی را موجب افزایش یا کاهش قدرت اقتصادی، سیاسی و نظامی یک کشور می دانند -4

رابطه قدرت و جغرافیا

عوامل و ارزش های جغرافیایی، نقش مهمی در تولید قدرت برای یک کشور دارند. صاحب نظران ژئوپلیتیک معتقد⁴ (عواملی چون موقعیت جغرافیایی، آب و هوا و داشتن منابع زیرزمینی و جمعیت⁴) می توانند موجب قدرت اقتصادی، سیاسی و نظامی یک کشور شوند یا به عکس، کارکرد منفی داشته باشند و موجب تضعیف قدرت شوند.

پیش از آنکه بیشتر به این موضوع بپردازیم، بهتر است به چند نظریه که در این زمینه ارائه شده است، توجه کنیم.

L زمینه پیدایش نظریه های ژئوپلیتیکی چیست؟

قدرت و نظریه های ژئوپلیتیکی

L رابطه عوامل جغرافیایی با سیاست و قدرت^L از گذشته های دور مورد توجه اندیشمندان بوده و توجه به آن موجب پیدایش نظریه های ژئوپلیتیکی شده است. از معروف ترین این نظریه ها، می توان به موارد زیر اشاره کرد :

- در قرن نوزدهم، راتزل که پدر علم جغرافیای سیاسی شناخته می شود، نظریه «فضای حیاتی» را مطرح کرد. راتزل می گفت⁵ (اگر کشورهای کوچک برای جمعیت خود فضای کافی نداشته باشند و درصدد توسعه سرزمین های خود برنایند، نابودی آنها حتمی است⁷ او همچنین برای عامل موقعیت جغرافیایی اهمیت قائل بود و اعتقاد داشت که موقعیت یک کشور در مجاورت یک دولت قوی یا ضعیف،

نظریه هارتلند یا قدرت خشکی مکیندر توضیح دهید -6

K چرا نظریه فضای حیاتی راتزل فقط تا اواخر قرن نوزدهم اعتبار و ارزش بیشتری داشت

M چه عواملی باعث شد در قرن بیستم کشورگشایی و تصرف سرزمین های دیگر محکوم شمرده شود **توسعه حقوق و قوانین بین المللی**

T چگونه نظریه مکیندر بر شکل گیری جنگ جهانی اول و دوم تأثیر گذاشت؟

بر سیاست و قدرت آن تأثیر می گذارد. راتزل از مباحث خود چنین نتیجه می گرفت که در کشمکش بر سر قدرت، دولت های بزرگ پیروز می شوند و کشورهای کوچک را ضمیمه خاک خود می کنند. **5 W**

البته باید توجه کرد که این نظریه در اواخر قرن نوزدهم مطرح شده است **K** و در قرن بیستم با توسعه حقوق و قوانین بین المللی، اقداماتی مانند کشورگشایی و تصرف سرزمین های دیگر قابل قبول نیست و محکوم شمرده می شود. **K** هر چند امروزه معدودی از کشورها به حقوق کشورهای دیگر توجه نمی کنند و آن را نادیده می گیرند. حمله نظامی آمریکا به افغانستان و عراق در سال های ۱۳۶۹ و ۱۳۸۰ و اشغال این کشورها یا حمله عراق به ایران در سال ۱۳۵۹ و به کویت در سال ۱۳۶۹ و حمله های عربستان به یمن در سال های اخیر نمونه هایی از توسعه طلبی کشورهاست.

• برخی از صاحب نظران درباره ارتباط عوامل جغرافیایی با سیاست و قدرت، به عوامل جغرافیایی دیگری چون قدرت خشکی (بری)، قدرت دریایی، قدرت هوایی و نظایر آن اشاره کرده اند.

سِر هلفورد مکیندر (۱۹۴۷-۱۸۶۱ م.)

۱- مکیندر، جغرافی دان انگلیسی، در سال ۱۹۰۴ میلادی در مقاله ای با موضوع تولید قدرت، به «خشکی ها» توجه کرد **6 W** (او معتقد بود که بخش عمده خشکی های جهان، سه قاره به هم چسبیده آسیا و اروپا و افریقا است و جزیره جهانی نام دارد). **الف** مکیندر در این جزیره جهانی منطقه خشکی اوراسیا (از رود ولگا در غرب تا سبیری در شرق) را قلعه (دژ) جهان می دانست و می گفت این منطقه برای قدرت های دریایی، غیر قابل دسترس است **الف**

ج مکیندر بخش مرکزی این منطقه را محور یا قلب خشکی جهان (هارتلند Heartland) نامید. او معتقد بود که این منطقه، یعنی شرق اروپا، منبع بزرگ قدرت است و هر کس بر منابع آن مسلط شود، می تواند بر کل جزیره جهانی و جهان فرمان براند. **6 T و ج**

به سؤالات زیر در رابطه با نظریه مکیندر پاسخ دهید

- علت نامگذاری قلعه (دژ) جوان به بخشی از اوراسیا چه بود؟
- منظور از جزیره جوانی در این نظریه چیست؟
- محدوده هارتلند در این نظریه کجاست و چه ویژگی دارد؟
- این نظریه در جنگ جهانی اول و دوم چه تأثیری داشت؟

مکیندر معتقد بود بعد از منطقه قلب زمین یا هارتلند، یک هلال داخلی وجود دارد که قدرت دریایی به آن دسترسی دارد و یک هلال خارجی، که شامل قاره آمریکا، اقیانوسیه و جنوب افریقا است.

S برخی معتقدند نظریه هارتلند یا قدرت خشکی در سیاست های جنگ طلبانه آلمان، هجوم این کشور به کشورهای مجاور و بروز جنگ های

جهانی اول و دوم بی تأثیر نبوده است. **S**

S نظریه هارتلند یا قدرت خشکی در بروز کدام حوادث جهانی بی تأثیر نبوده است؟

نظریه قدرت دریایی آلفرد ماهان را توضیح دهید-7

آلفرد ماهان (۱۸۴۰-۱۹۱۴ م.)

۲- نظریه قدرت دریایی را «آلفرد ماهان» مطرح کرد. او که دریاسالار بود، فضاهای دریایی و اقیانوسی را در شکل گیری قدرت جهانی و کنترل و محاصره قدرت خشکی مؤثر می دانست. 7
آلفرد ماهان در کتاب خود نشان داد که چگونه انگلستان به دلیل برخورداری از قدرت دریایی بر رقیبان خود پیروز شد. او برای تبدیل شدن یک کشور به یک قدرت دریایی شش شرط پیشنهاد کرده بود :

شرایط تبدیل شدن یک کشور به قدرت دریایی در نظریه ماهان را بنویسید (چهار مورد) -8

البته ماهان قدرت دریایی را فقط در نیروی جنگی ناوگان دریایی نمی دانست و معتقد بود ملتی به قدرت دست می یابد که در تجارت دریایی نیز نیرومند باشد. کتاب معروف ماهان «نفوذ و تأثیر قدرت دریایی در تاریخ» به زبان های مختلف ترجمه شد و در کشورهای گوناگون مورد استقبال قرار گرفت. برای مثال، در ژاپن به ناخدایان نیروی دریایی یک جلد کتاب ماهان هدیه داده می شد تا رهنمودهای او را به کار ببندند.

فعالیت

- ۱- با مراجعه به قرآن کریم، معنی آیه شریفه «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» را پیدا کنید و بنویسید.
- ۲- شرایط مربوط به تبدیل شدن به قدرت دریایی از نظر «ماهان» را بخوانید. سپس، بگویید کدام یک از این شرایط در ایران وجود دارد؟ کدام یک باید تقویت شود؟ پیشنهاد شما برای تقویت آنها چیست؟
- ۳- نظریه را تزل را نقد کنید.

ستون «الف»	ستون «ب»
الف) فضای حیاتی - راتزل	۱- سیاست های جنگ طلبانه آلمان در جنگ جهانی اول و دوم
ب) هارتلند - مکیندر	۲- تشکیل سازمان ملل
پ) قدرت دریایی - ماهان	۳- حمله عراق به کویت
	۴- تبدیل انگلستان به قدرت جهانی

خرداد 1403

ایران و قدرت دریایی

کشور ایران از سمت شمال و جنوب به دریا دسترسی دارد.

- ایران در سواحل جنوبی بیش از ۲۰۰۰ کیلومتر مرز دریایی دارد. آبهای پهناوری را که در جنوب ایران واقع شده اند، می توان به دو بخش تقسیم کرد:

N الف) بخشی که از مصب اروندرود در غرب تا تنگه هرمز امتداد می یابد و خلیج فارس نام دارد. ب) بخشی که از تنگه هرمز به سمت مشرق تا دهانه خلیج گواتر (گوادر) امتداد می یابد و دریای مکران (دریای عمان) نامیده می شود. N

دریای عمان یا مکران بخشی از اقیانوس هند است و تنها دریای آزاد ایران محسوب می شود خلیج فارس نیز از طریق دریای عمان به آبهای آزاد و سایر مناطق جهان ارتباط دارد.

9 نیروی دریایی راهبردی به نیرویی گفته می شود که قادر است در محدوده آب های عمیق اقیانوسی عملیات انجام دهد؛ به گونه ای که بتواند خود را از تهدیدهای روی آب، زیر آب و هوا حفظ کند؛ محدودیتی نیز برای اجرای عملیات در عمق دور دست ها نداشته باشد و قادر به حفاظت از منافع ملی کشور در منطقه دریایی باشد. 9

در سال ۱۳۸۸ با رهنمودهای فرمانده معظم کل قوا، حضرت آیت الله خامنه ای، نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران به یک نیروی دریایی راهبردی تغییر جهت داد؛ به طوری که منطقه عملیاتی آن از تنگه هرمز و دریای عمان تا خلیج عدن و اقیانوس هند تا مدار ۱۰ درجه شمالی را شامل گردید.

V ساختن زیردریایی ها و ناوشکن های چندمنظوره و حضور ناوگان ایران در آب های اقیانوس هند برای حفاظت از امنیت کشتی ها و شناورهای تجاری و نفت کش ها، V همگی حکایت از تلاش ایران برای تبدیل شدن به یک قدرت بزرگ دریایی دارند.

V خرداد ۱۴۰۳ مهمترین اقدامات کشور ایران برای تبدیل شدن به قدرت بزرگ دریایی چیست؟ قایق های تندرو نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

ناوشکن جمهوری اسلامی ایران (جماران) در خلیج عدن در حال تأمین امنیت دریایی

عملیات تبادل کالا بین دو شناور جنگی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در دریا - دریای عمان

W با توجه به نظریه قدرت دریایی آلفرد ماهان آیا ایران زمینه دستیابی به چنین قدرتی را دارد؟

با توجه به مجاورت ایران با خلیج فارس و دریای عمان دستیابی به چنین قدرتی دور از تصور نیست

Y تنها بندر اقیانوسی ایران چه نام دارد؟ دو مورد اهمیت و ارتباط آنیک جمله بنویسید؟

- ایران در دریای عمان دو بندر مهم، یعنی بندر جاسک و بندر اقیانوسی چابهار (در استان سیستان و بلوچستان)، دارد که به دلیل دسترسی به آب‌های آزاد، از قابلیت فوق‌العاده‌ای برای تجارت با جهان و توسعه حمل و نقل دریایی ایران و کشورهای آسیای میانه و قفقاز برخوردارند.

بندر شهید رجایی در نزدیکی تنگه هرمز بیش از نیمی از صادرات و

واردات کشور را برعهده دارد.

بندر چابهار- دریای عمان

کلیپ کوتاه فرمایشات مقام معظم رهبری درباره اهمیت دریا و نیروی دریایی، فیلم عملیات نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران در آب‌های خلیج فارس و دریای عمان و کلیپ «سواحل مکران» را در لوح فشرده پیوست کتاب و یا پایگاه اینترنتی شبکه رشد به آدرس www.roshd.ir مشاهده کنید.

h قدرت ملی چیست و یک کشور چگونه می تواند اهداف ملت خود را بدون مانع تامین کند

h قدرت ملی، قدرت یک ملت یا کشور برای رسیدن به اهداف و تحقق آرمان‌هایش است. اگر کشوری از قدرت ملی زیادی برخوردار باشد، می تواند اهداف و خواسته‌های ملت خود را بدون مانع تأمین کند. h برخی از کشورها در سطح جهان قدرت زیادی دارند. برخی دیگر بسیار ضعیف‌اند و قادر به رفع نیازهای اولیه خود نیستند. روابط بین‌المللی و رفتار کشورها با یکدیگر نیز از میزان قدرت آنها تأثیر می‌پذیرد.

خرداد 1403

عوامل و سرچشمه‌های قدرت ملی

به‌طور کلی، عواملی را که موجب قدرت ملی می‌شود، می‌توان براساس درجه اهمیت به ۹ عامل دسته‌بندی کرد. جدول زیر را مطالعه کنید و فعالیت را در کلاس انجام دهید.

عوامل مؤثر در قدرت ملی

ردیف	عوامل	مصادیق
۱	عوامل جغرافیایی	موقعیت جغرافیایی، آب و هوا، وسعت و شکل کشور، توپوگرافی - منابع زیستی، منابع زیرزمینی، نیروی انسانی و جمعیت و...
۲	عوامل فرهنگی	درجه سواد، سرانه مصرف کتاب و مطبوعات، ایدئولوژی و اعتقادات، ایمان، افتخارات ملی، باورهای مردم، میراث فرهنگی و تاریخ و...
۳	عوامل سیاسی	چگونگی رهبری و مدیریت سیاسی کشور، نوع حکومت، رابطه ملت و حکومت، ثبات سیاسی، مشارکت سیاسی مردم و...
۴	عوامل علمی و فناوریانه	تعداد دانشگاه‌ها و مراکز علمی و پژوهشی، تعداد استادان و معلمان خبره، سطح علمی و فناوری در صنعت، سطح ارتباطات اینترنت و IT الکترونیک، تعداد مجلات و مقاله‌های علمی و پژوهشی، صادرات علمی
۵	عوامل اقتصادی	ثروت و منابع مالی، میزان ذخیره ارزی، میزان تولید ناخالص ملی، درآمد سرانه، صادرات و واردات و موازنه تجاری، گردشگری، زیربنای تولید و...
۶	عوامل اجتماعی	میزان امید به زندگی، میزان مرگ و میر کودکان، سطح رفاه اجتماعی و برخورداری از مسکن و تأمین اجتماعی، وحدت قومی، نژادی و زبانی و...
۷	عوامل نظامی	چگونگی تجهیزات و وسایل و تسلیحات نظامی، کیفیت فرماندهی و نیروهای نظامی، روحیه ایثار و شهادت طلبی و...
۸	عوامل فضایی	داشتن پایگاه‌های فضایی، ماهواره‌های مخابراتی، سفینه‌های فضایی، سفرهای فضایی و ...
۹	عوامل بین‌المللی (فرامرزی)	وضع همسایگان (قوی، ضعیف، دشمن، دوست) حضور در سازمان‌های بین‌المللی، روابط فرهنگی با کشورها و نفوذ فرهنگی، کیفیت دیپلماسی*، نفوذ رسانه‌ای و خبری در جهان و ...

فعالیت

به چند گروه تقسیم شوید. عوامل مؤثر در قدرت ملی را در جدول مطالعه کنید. در هر گروه یک یا دو عامل (به جز عوامل جغرافیایی) را انتخاب نمایید و درباره مصادیق آن گفت‌وگو کنید. سپس، هر گروه توضیح دهد که هر یک از موارد چگونه می‌تواند موجب افزایش قدرت ملی شود و در چه شرایطی ممکن است قدرت ملی یک کشور را کاهش دهد و آن را ضعیف کند.

تاثیر موقعیت جغرافیایی بر قدرت را بنویسید مثال بزنید -11

تاثیر موقعیت دریایی بر قدرت را شرح دهید -12

تاثیر وسعت زیاد بر قدرت ملی کشور را بنویسید-13 مثال بزنید

دوباره به جدول صفحه قبل توجه کنید. در ردیف اول این جدول، عوامل جغرافیایی به عنوان مهم ترین عامل در تولید قدرت ملی نوشته شده است. در این بخش، درباره این عامل بیشتر سخن می گویم.

نقش عوامل جغرافیایی در قدرت ملی

10- عوامل جغرافیایی مؤثر در قدرت ملی را می توان به پنج گروه تقسیم کرد آنها را نام ببرید

- 1- موقعیت جغرافیایی کشور
- 2- وسعت، شکل و ناهمواریهای کشور
- 3- بنیادهای زیستی کشور
- 4- منابع انرژی و معدنی کشور
- 5- جمعیت کشور

۱- موقعیت جغرافیایی کشور

موقعیت جغرافیایی (ریاضی و نسبی) عبارت است از چگونگی قرار گرفتن یک مکان در سطح کره زمین. موقعیت جغرافیایی تأثیر بسزایی در افزایش یا کاهش قدرت یک کشور دارد؛ برای مثال (1) قرار گرفتن یک کشور در بین همسایگان قدرتمند یا ضعیف در سیاست خارجی آن کشور تأثیر گذار است. کشورهای حائل، یعنی کشورهایی که بین دو یا چند قدرت بزرگ قرار دارند، معمولاً موقعیت آسیب پذیری پیدا می کنند؛ مانند لهستان که بین روسیه و آلمان قرار گرفته و در دوره هایی از تاریخ به دلیل همین موقعیت، موجودیت خود را از دست داده است. (11) موقعیت دریایی، یعنی دسترسی به آب های آزاد، نیز نقش مهمی در قدرت ملی یک کشور (12) دارد. دسترسی به آب های آزاد یا دسترسی نداشتن به دریای قدرت یا ضعف یک کشور تأثیر گذار است. برای مثال، انگلستان و ژاپن از همه سمت به آب های آزاد دسترسی داشته اند و توانسته اند به قدرت های بزرگ دریایی تبدیل شوند (13) چنین یکی از دلایل جنگ تحمیلی عراق علیه ایران را می توان محدودیت های کشور عراق در دسترسی به سواحل خلیج فارس و دهانه اروندرود دانست. (14) شکل ساحل روی دفاع از مرزهای دریایی و کیفیت عملیات نظامی نیز تأثیر دارد.

۲- وسعت، شکل و ناهمواری های کشور

کشورها از نظر وسعت با یکدیگر تفاوت دارند. وسعت زیاد به خودی خود امری مطلوب است (15) از بین دو کشور که شرایط یکسانی دارند، کشوری که سرزمین وسیع تری در اختیار دارد، قدرتمندتر است. کشورهای کوچک که کمبود فضا دارند، برای فعالیت های خود با مشکل روبه رو می شوند. همچنین، در کشورهای وسیع در زمان جنگ می توان نیروهای نظامی پشتیبان را به بخش دیگری منتقل کرد؛ چنان که در جنگ ژاپن و چین، چین نیروها و تدارکاتش را به غرب کشور خود انتقال داد. (13)

البته وسعت زیاد اگر با کمبود جمعیت همراه باشد، در امر دفاع مشکلاتی به وجود می آورد. کیفیت فضای سرزمین و نوع ناهمواری ها نیز در قدرت ملی مؤثر است. (16) سرزمین های هموار برای کشاورزی و توسعه شبکه راه ها و حمل و نقل بسیار مناسب اند. نواحی کوهستانی، بیابان های وسیع، زمین های باتلاقی و کویری برای فعالیت های اقتصادی و ارتباطی به هزینه و سرمایه گذاری زیادی نیاز دارند و با مشکلات متعدد روبه رو می شوند. البته نواحی کوهستانی از نظر دفاعی نقش مثبتی دارند. (17)

با ذکر یک مثال شرح دهید دسترسی به آب های آزاد یا دسترسی نداشتن به آن چگونه باعث افزایش یا کاهش قدرت کشور ها می شود

Q آسیب پذیری لهستان بیان کننده ی کدامیک از عوامل مؤثر جغرافیایی در قدرت ملی است تحلیل کنید؟

عامل موقعیت جغرافیایی، زیرا چگونگی قرارگیری یک مکان در سطح زمین تأثیر به سزایی در افزایش و کاهش قدرت یک کشور دارد و قرارگیری در بین همسایگان قدرتمند یا ضعیف در سیاست خارجی آن کشور تأثیر میگذارد و باعث آسیب پذیری آن کشور میشود مثل لهستان که بین روسیه، آلمان قرار گرفته است

کشورها بر اساس شکل به چند دسته تقسیم می شود هر کدام را شرح دهید و مثال بزنید

چگونه کشورهای طولی و چند پاره با مشکل مواجه می شوند

کشورهای فیلیپین و لهستان دارای چه نوع شکل سرزمینی هستند؟ و شکل کدامیک از این دو کشور بهتر است؟ چرا؟
فیلیپین: چندتکه (پاره پاره) لهستان: جمع و جور (فشرده)

از دیگر عوامل مؤثر در قدرت ملی، شکل کشورهاست. به تصاویر توجه کنید:

به طور کلی بهترین شکل برای یک کشور، شکل فشرده است که در آن پایتخت در مرکز قرار گرفته است. در چنین وضعیتی، در کمترین زمان می توان از مرکز یک سرزمین به تمام نقاط آن دسترسی پیدا کرد. قابلیت دفاعی کشور در این شکل زیاد است. 14 کشورهای طولی و چند تکه، نظارت حکومت بر همه قسمت های کشور و همچنین ایجاد خطوط ارتباطی با مشکل مواجه می شود.

بهترین شکل برای یک کشور چیست؟ چرا؟-14

۳- بنیادهای زیستی کشور

15) عواملی چون آب، خاک، آب و هوا و پوشش گیاهی بنیادهای زیستی کشور محسوب می شوند. 15) آب یکی از مشکلات اصلی و از عوامل رقابت و کشمکش کشورها در آینده جهان است زیرا به دلیل افزایش جمعیت و تغییر الگوهای زندگی، مصرف آن مرتباً افزایش می یابد. کشورهای چهار کمبود آب اند یا با پدیده فرسایش و آلودگی خاک مواجه اند. R و نامندی هایشان ضعیف می شود و نه

تنها امکان تولید مواد اولیه و محصولات کشاورزی و تغذیه جمعیت در آنها کاهش می یابد بلکه وابستگی شان به واردات زیاد می شود. آب و هوا نیز نقش مهمی در کشاورزی و تولید غذا و سایر فعالیت های اقتصادی و زندگی دارد. معمولاً، امکان تبدیل کشورهای که در منطقه معتدل واقع شده اند، به قدرت های سیاسی منطقه ای یا جهانی بیشتر است و بعید است که یک قدرت سیاسی بزرگ بتواند در سرزمین های

بسیار سرد و یخبندان یا بیابان های گرم و سوزان شکل بگیرد.

K توضیح دهید که از بین کشورهای مناطق معتدل و سرد کدامیک میتواند به یک قدرت سیاسی تبدیل شود؟

T کدام دسته از کشورها وابستگی زیادی به واردات مواد اولیه و محصولات کشاورزی دارند؟

۱۵۰

مهم ترین بنیادهای زیستی کشور را نام ببرید -15

J با ذکر دلیل بنویسید چرا آب از عوامل اصلی رقابت و کشمکش کشورها در آینده است؟

R کشورهایی که دچار کمبود آب اند یا با پدیده فرسایش و آلودگی خاک مواجه اند با چه مشکلاتی رو به رو می شوند

چگونه منابع انرژی و معدنی عامل کاهش یا افزایش قدرت ملی می شود؟-16 خرداد 1403

چرا جمعیت زیاد از عوامل قدرت ملی است؟-17

۴- منابع انرژی و معدنی کشور

منابع انرژی و معدنی چون نفت و گاز، کانی های فلزی چون مس، روی و آهن در صنعت و امور نظامی کاربرد دارند. داشتن این منابع به تنهایی منشأ قدرت نیست (16). اگر این منابع در کشوری در جهت توسعه صنایع قرار بگیرند، (مانند چین و برزیل) در قدرت آن کشور مؤثرند، اما اگر اقتصاد کشوری وابسته به صادرات آنها باشد، یک ویژگی منفی و عامل کاهش قدرت ملی تلقی می شوند. (16)

۵- جمعیت کشور

داشتن جمعیت زیاد از عوامل قدرت ملی است (17). زیرا هم منبع کار و تولید ثروت، هم نیروی نظامی و دفاعی و هم سرچشمه روحیه ملی محسوب می شود (17).

جمعیت زیاد پیش شرط قدرت است اما کیفیت و ترکیب جمعیت نیز اهمیت دارد. X داشتن جمعیت فعال و جوان، باسواد و دارای مهارت که فرصت های اشتغال و پیشرفت برای آنها در کشور فراهم شده باشد، از عوامل قدرت ملی محسوب می شود. X همگونی جمعیت از نظر قومی، زبانی و دینی نیز در افزایش قدرت ملی مؤثر است و هر چه این همگونی بیشتر باشد، قدرت ملی بیشتر است.

U منطقه (ناحیه) ژئوپلیتیکی را تعریف کنید (دوتا تعریف دارد)

اکنون که با مفهوم ژئوپلیتیک آشنا شدید، می توانید تعریف ناحیه یا منطقه ژئوپلیتیکی را نیز دریابید.

چند منطقه ژئوپلیتیکی در جهان نام ببرید و مثال بزنید-18

U منطقه ژئوپلیتیکی عبارت است از بخشی از سطح زمین یا تعدادی کشور هم جوار که به دلیل داشتن ارزش های جغرافیایی، بازیگران سیاسی برای کنترل یا تصرف آنها با یکدیگر وارد تعامل (کنش و واکنش) می شوند. این تعامل ممکن است مذاکره، همکاری و هم بستگی یا رقابت و کشمکش و حتی جنگ باشد. U

U به عبارت دیگر، منطقه ژئوپلیتیکی منطقه ای است که در آن سه عامل جغرافیا، سیاست و قدرت بر یکدیگر تأثیر می گذارند و توجه حکومت ها، به ویژه قدرت های جهانی، را به خود جلب می کند (18). از مناطق ژئوپلیتیکی جهان امروز می توان به مناطق ژئوپلیتیکی خلیج فارس، اتحادیه اروپا، دریای خزر و قفقاز اشاره کرد (18).

عبارت زیر بیانگر کدامیک از عوامل جغرافیایی مؤثر در قدرت ملی محسوب میشود؟

الف) یکی از دلایل عقب ماندگی کشور سومالی آب و هوای گرم و خشک آن است بنیادهای زیستی

ج

فعالیت

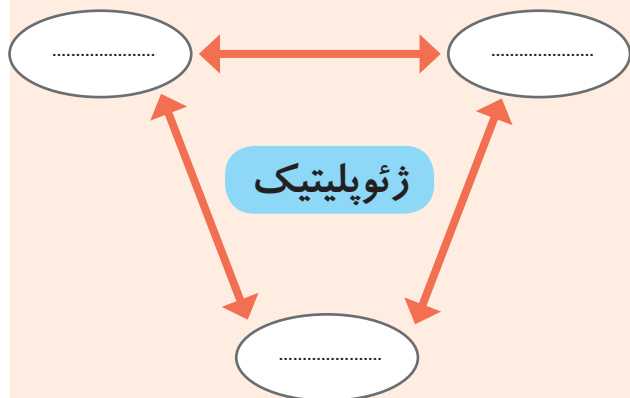
ب) جنگ جهانی دوم با حمله آلمان به لهستان آغاز شد موقعیت جغرافیایی

۱- مطالعه موردی (۳)، منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس و مطالعه موردی (۴) منطقه ژئوپلیتیکی اتحادیه اروپا را در کلاس بخوانید و فعالیت های مربوط به آن را انجام دهید.

۲- با توجه به آنچه در درس تاریخ درباره جنگ جهانی دوم خوانده اید، تأثیر آب و هوا را بر عامل قدرت دفاعی روسیه در مقابل آلمان توضیح دهید.

وجود آب و هوای سرد در روسیه در زمان جنگ جهانی دوم در مقابل آلمان شد

- ۳- جدولی با دو ستون رسم کنید. برای یک ستون عنوان «نقش مثبت» و برای ستون دیگر عنوان «نقش منفی» بگذارید. عوامل پنج‌گانه جغرافیایی مؤثر در قدرت ملی را بخوانید. سپس، برای هریک از مصادیق آن در ستون مثبت یا منفی یک سطر بنویسید.
- ۴- با نوشتن کلمات مناسب داخل دایره‌ها و ترسیم پیکان‌ها روی مدل، معنا و مفهوم ژئوپلیتیک را نشان دهید.

۵- ناحیه یا منطقه ژئوپلیتیکی را تعریف کنید.

بیندیشیم: علل و عوامل بروز جنگ بین کشورها کدام‌اند؟ چه راهکارهایی برای مقابله با جنگ و برقراری صلح در جهان وجود دارد؟

ارائه در کلاس

یکی از دو موضوع زیر را انتخاب و در کلاس ارائه کنید.

۱- به طور گروهی، پوستری با موضوع ایران، قدرت دریایی، فرهنگ دریانوردی برای یک کنفرانس فرضی طراحی کنید و تصاویر و پیام‌هایی که موضوع را به خوبی نمایش دهند، در آن به کار ببرید.

۲- با راهنمایی معلم درباره نقش موقعیت جغرافیایی ایران در قدرت ملی (جنبه‌های مثبت و منفی) مطالبی گردآوری کنید و در کلاس ارائه دهید.

مهارت‌های جغرافیایی

۱- روی یک اطلس جغرافیایی، چند کشور محصور در خشکی را پیدا کنید و نام ببرید.

۲- الف) روی یک اطلس جغرافیایی، اشکال کشورهای را که در صفحه ۱۵۰ آمده است، پیدا کنید و نشان دهید.
ب) روی اطلس، این کشورها را پیدا کنید و شکل هر یک را بنویسید.

افغانستان ()، ژاپن ()، فرانسه ()، سوئد ()، فیلیپین ()، ایتالیا ()

۳- با استفاده از کاغذ پوستی (کالک)، محدوده خلیج فارس و دریای عمان را از روی یک نقشه ترسیم کنید. سپس، از کاغذ پوستی کپی بگیرید. محل بنادر خرمشهر، امام خمینی، بوشهر، بندرعباس، بندرلنگه، بندر شهید رجایی، جاسک و چابهار و همچنین جزایر متعلق به ایران را روی نقشه معین کنید. نقشه را رنگ آمیزی نمایید و راهنمای مناسبی برای آن طراحی کنید.

متن زیر را بخوانید و به سؤالات زیر پاسخ دهید.

خرداد ۱۴۰۳

لوئیز در یکی از کشورهای آمریکای جنوبی زندگی می‌کند. فاصله شمالی‌ترین نقطه تا جنوبی‌ترین نقطه کشورش بیش از ۲۲۰۰ کیلومتر و غربی‌ترین تا شرقی‌ترین نقاط کشورش ۲۵۰ کیلومتر است. او برای دیدن احمد (دوست دوران دانشجویی‌اش) به کشوری در جنوب شرقی آسیا سفر کرد و جزایر متعدد این کشور را دید که با فاصله از هم قرار دارند.

الف) شکل سرزمینی کشور احمد را بنویسید.

ب) شکل سرزمینی کشور لوئیز را بنویسید.

پ) معایب شکل سرزمینی کشور لوئیز را بنویسید.

منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس

توضیح: پیش از آنکه مطالعه موردی شماره‌های ۳ و ۴ را بخوانید، به این توضیح توجه کنید: هر منطقه جغرافیایی، وقتی ارزش‌هایش مورد توجه بازیگران سیاسی قرار گیرد، به منطقه‌ای ژئوپلیتیکی تبدیل می‌شود. بازیگران سیاسی، به‌ویژه دولت‌ها، در یک منطقه ژئوپلیتیکی دو نوع رفتار می‌توانند داشته باشند:

همگرایی: یعنی نزدیک شدن کشورها به یکدیگر تا سرحد تشکیل سازمانی منطقه‌ای، برای رسیدن به اهداف و منافع مشترک؛

واگرایی: یعنی جدایی از یکدیگر و حرکت کردن به سوی هدف‌های خاص و دور شدن از اهداف و منافع مشترک.

معمولاً همگرایی، در نهایت به اتحاد و یکپارچگی در منطقه می‌انجامد. برعکس، هرچه واگرایی بیشتر باشد، خطر بحرانی شدن و حتی جنگ در منطقه ژئوپلیتیکی بیشتر می‌شود.

ویژگی‌های طبیعی منطقه

- خلیج فارس، دریای نیمه بسته‌ای در جنوب غربی آسیاست. خلیج فارس در حدود ۲۲۶ هزار کیلومتر مربع وسعت دارد و عمق متوسط آن بین ۲۵ تا ۳۵ متر است که به سوی شرق افزایش می‌یابد و در دهانه تنگه هرمز به بیش از ۱۰۰ متر می‌رسد. آب خلیج فارس از آب سایر دریاهای جهان شورتر است؛ چون آب رودهایی که به آن می‌ریزند، نمک و املاح دارد و هم میزان تبخیر در آن زیاد است. خلیج فارس به علت عمق کم و شوری آب، قرار گرفتن در منطقه گرم و خشک، ارتباط محدود با آب‌های آزاد جهان و نبود جریان‌های قوی دریایی،

بهینه آبی خلیج فارس به همراه هشت کشور اطراف آن، که در نقشه مشاهده می‌شود، یک منطقه ژئوپلیتیکی به حساب می‌آید.

اکوسیستم ویژه‌ای دارد که آن را بسیار آسیب‌پذیر کرده است. تنگه هرمز، باریکه دریایی خمیده شکلی است که در انتهای شرقی خلیج فارس واقع شده است و فلات ایران را از شبه‌جزیره عربستان جدا می‌کند. تنگه هرمز بین ایران و کشور عمان قرار دارد. با توجه به وجود جزایر ایرانی در میانه تنگه هرمز و نیز با ملاحظه مرزهای دریایی، ایران بخش عمده حاکمیت سیاسی و جغرافیایی این تنگه را در دست دارد. عوامل زمین‌ساختی و رسوب‌گذاری در دوره‌های زمین‌شناسی موجب شده‌اند که خلیج فارس و اطراف آن، به بزرگ‌ترین مخزن نفتی جهان تبدیل شوند. خلیج فارس علاوه بر منابع انرژی موجود، دارای جزایر بسیار مهمی است که موقعیت و فضای جغرافیایی با ارزشی دارند و بعضی از آنها دارای منابع معدنی چون سنگ‌نمک، خاک سرخ، سنگ گچ، آهن و نظایر آن هستند. این منطقه از نظر گونه‌های گیاهی، تنوع رنگ و آب سنگ‌های مرجانی نیز قابل توجه است و در آن بیش از ۶۰۰۰ گونه جانوران آبی شناخته شده است.

ویژگی‌های انسانی منطقه

جمعیت این ۸ کشور در مجموع ۱۵۰ میلیون نفر است. ایران پرجمعیت‌ترین این کشورهاست و حدود نیمی از جمعیت منطقه را در خود جای داده است. منطقه خلیج فارس کانون ظهور و پخش دین اسلام است. بیشتر جمعیت این منطقه مسلمان‌اند و درصد جمعیت شیعه‌مذهب در این منطقه، بیش از اهل تسنن است. جمعیت شیعه حدود ۹۰ درصد جمعیت ایران، بین ۷۵ تا ۹۰ درصد جمعیت بحرین، حدود ۶۵ درصد جمعیت عراق، حدود ۱۶ درصد جمعیت امارات، ۱۰ تا ۱۵ درصد جمعیت عربستان و ۲۵ درصد جمعیت کویت را دربرمی‌گیرد. از نظر قومی و زبانی، بیشترین جمعیت منطقه را اقوام ایرانی و عرب تشکیل داده‌اند و زبان فارسی و عربی نیز پرمتکلم‌ترین زبان منطقه است. طول ساحل ۸ کشور پیرامون خلیج فارس با یکدیگر متفاوت است.

نام کشور	طول ساحل	درصد	نام کشور	طول ساحل	درصد
ایران	۲۴۴۰	۴۱/۱۵	کویت	۴۹۹	۸/۴۱
امارات متحده عربی	۱۳۱۸	۲۲/۲۲	بحرین	۱۶۱	۲/۷۱
عربستان سعودی	۸۴۰	۱۴/۱۶	عراق	۵۸	۰/۹۷
قطر	۵۶۳	۹/۴۹	عمان	۵۱	۰/۸۶

طول ساحل کشورهای پیرامون خلیج فارس (کیلومتر)

همگرایی و واگرایی در منطقه

- خلیج فارس یک پهنه آبی مشترک بین کشورهای است که در ساحل آن قرار دارند. این منطقه حدود ۷۵۰ میلیارد بشکه ذخیره نفت دارد که حدود ۶۰ درصد ذخایر شناخته شده جهان را تشکیل می‌دهد. به رغم تلاش‌هایی که برای جانشین کردن انواع دیگر انرژی صورت گرفته است، جهان همچنان به نفت و گاز این منطقه وابستگی زیادی دارد.
- حدود نیمی از ۲۰ بندر تجاری که صادرات نفت جهان را انجام می‌دهند، در خلیج فارس قرار دارند. عبور روزانه بیش از ۱۵ میلیون بشکه نفت از تنگه هرمز، اهمیت این تنگه را نشان می‌دهد. کشورهای منطقه از جمله عربستان سعودی و عراق، برای کاهش وابستگی به تنگه هرمز، طرح احداث خطلوله‌هایی برای انتقال نفت خود به سواحل دریای مدیترانه و دریای سرخ (احمر) را اجرا کرده‌اند اما در بهترین حالت، فقط چند میلیون بشکه نفت را توانسته‌اند انتقال دهند و به همین سبب، از آبراهه تنگه هرمز بی‌نیاز نشده‌اند.

- موضوع حفظ محیط زیست خلیج فارس، به ویژه در زمینه آلودگی های ناشی از عبور نفت کش ها و همچنین کمبود آب شیرین به ویژه برای کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس از جمله مسائل مشترک این منطقه است.
- به طور کلی، کشورهای این منطقه همواره با تهدیدهای مشترک ابر قدرت های مداخله گر روبرو بوده اند. فروش اسلحه به کشورهای منطقه خلیج فارس و نیز هزینه های نظامی این کشورها بسیار بالا است.
- با آنکه اکثریت جمعیت این منطقه، مسلمان است، شکاف مذهبی و اختلاف بین شیعه و سنی از عوامل تهدید کننده امنیت منطقه به شمار می رود.
- عامل دیگر اختلاف، وجود نظام های حکومتی در منطقه است که موجب واگرایی می شود. در حالی که برخی کشورها مانند ایران نظام جمهوری دارند، برخی کشورهای منطقه با حکومت پادشاهی و امیرنشین اداره می شوند و میزان مشارکت مردم در این حکومت ها ناچیز است. به علاوه، بی اعتمادی و بدگمانی حاکمان و شیخ نشین ها و رقابت و اختلاف بر سر اصل و نسب اجدادی در بین آنها مشاهده می شود. از سوی دیگر، نگرش حکومت ها به قدرت های خارج از منطقه، متفاوت است؛ برای مثال، ایران پس از انقلاب اسلامی به پایگاه قوی ضد سلطه آمریکا و ضد اسرائیلی در منطقه تبدیل شد. همین امر کشورهای منطقه خلیج فارس را که وابستگی های سیاسی و نظامی به آمریکا داشته اند، دچار نگرانی کرده و باعث شده است، آنها علیه ایران مواضع خصمانه ای بگیرند.
- تفاوت های قومی و نژادی و اختلاف تاریخی بین ایرانیان و اعراب، به ویژه نام خلیج فارس، از دیگر مسائل تنش زای این منطقه است.
- همچنین، کشورهای بزرگ منطقه بر سر رهبری و نفوذ در منطقه خلیج فارس با یکدیگر رقابت دارند و سعی می کنند حداکثر نفوذ را در کشورهای کوچک تر آن داشته باشند.
- اختلافات مرزی یا اختلاف بر سر مالکیت منابع نفتی یا جزایر از جمله عوامل رقابت و کشمکش در منطقه است و در چند دهه اخیر موجب بروز تنش هایی نیز در منطقه شده است.

فعالیت

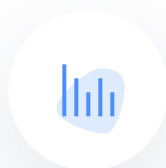
- ۱- با توجه به نقشه، کشورهای منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس را نام ببرید.
- ۲- کدام کشورها بیشترین طول ساحل و کدام کشورها کمترین طول ساحل را با خلیج فارس دارند؟
- ۳- چرا قدرت های جهانی به منطقه خلیج فارس توجه خاصی دارند؟ چند دلیل بیان کنید.
- ۴- جدولی رسم کنید و به طور گروهی و با همفکری یکدیگر، عواملی را که موجب همگرایی و واگرایی در منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس می شوند، فهرست کنید.

عوامل واگرایی	عوامل همگرایی
- اختلافات مرزی	- اشتراک دینی (مسلمان بودن)
.....	- وابستگی مشترک به تنگه هرمز
.....	

اپلیکیشن درسی همیار

برنامه رایگان درسی همیار

تمام پایه ها

جواب کتاب ، تدریس و نمونه سوال

همیشه رایگان

برنامه همیار کاملا رایگان میباشد